

Het Vlaamsch Liberaal Perskantoor (1907-1914)

D. VANACKER

In de zomer van 1909 „onthulde” de Gentse liberaal Paul Fredericq in zijn *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging* het bestaan van een Vlaams-liberaal persbureau. Hij vermeldde dit initiatief als een stil broertje van het „luidruchtig Katholiek Vlaamsch Secretariaat”, dat in dezelfde periode opgericht was (en dat hij meteen met enkele snedige opmerkingen bedacht):

„Van hunnen kant waren de liberale Vlaamschgezinden niet onwerkzaam gebleven. Zonder gerucht noch bluf hadden zij in 1908 de noodige gelden bijeengebracht tot het stichten van een *Perskantoor* met het doel om de liberale dagbladen over de ware beteekenis van de Vlaamsche Beweging en van den Vlaamschen strijd voor te lichten.

Bescheiden, doch onverdroten werd dat werk met de meeste toewijding aangevat. In de talrijke liberale Vlaamsche dag- en weekbladen werden door de zorgen van het Perskantoor geregeld allerlei mededeelingen verspreid. Ook in enkele der liberale Fransche bladen van Vlaamsch België, die op de verfranschte burgerij nog eenen overwegenden invloed uitoefenen, kreeg men eenen vasten voet. Zelfs in de hoofdstad Brussel, waar de Fransche pers zoo hartstochtelijk anti-Vlaamschgezind is, beproefde het liberaal Perskantoor het goede zaad te strooien, en niet te vergeefs.”¹

Ook Maurits Basse maakte melding van dit persbureau in zijn vervolg op Fredericq's *Schets*. Hij was iets konkreter:

„Slechts als „recht van antwoord”, en dan nog maar gedurende korten tijd, werd Vlaamschgezinde polemiek in de Fransche pers geduld. [...] Er was echter één liberaal blad dat altijd voor uitgesproken Flamingantisme te vinden was: het Brugsche *Réveil des Flandres*, in 1909 met *le Journal de Bruges* (en onder dien titel) versmolten, en lang door den liberalen volksvertegenwoordiger Albert Thooris bestuurd. Een tijdlang kon men hetzelfde zeggen van het catholieke blad *Le XXme Siècle*. In de *Dernière Heure* vooral, maar ook in allerlei andere Fransche dag- en weekbladen, werden eenige jaren lang korte artikels opgenomen, die, opzettelijk objectief van toon, het Franschlezend publiek over alles inlichtte[n] wat in de Vlaamschgezinde wereld werd gedaan en gezegd. Al die stukken kwamen, wat de liberale pers aangaat, van het „Vlaamsch liberaal Perskantoor”, dat uit een paar Gentenaars bestond, en van 1908 tot 1914 werkzaam was. Ook aan de Vlaamsche pers zond het gedurig mededeelingen. [...]

1. P. FREDERICQ, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging* III/2, Gent 1909, p. 334-335.

Aan het buitenland, dat gewoonlijk zijn licht aanstak bij de Brusselsche pers of bij Franschgezinde correspondenten, zocht men ook soms wat tegenvergif toe te dienen. Maar die werking kon noch genoeg uitgebreid, noch lang genoeg volgehouden worden om van blijvenden invloed te zijn''².

Beide geschiedschrijvers waren goed ingelicht: Paul Fredericq was een van de oprichters van dit perskantoor, Maurits Basse had er jaren voor gewerkt. Beiden hebben nogal wat archiefmateriaal over dit initiatief bewaard. Dit laat ons thans toe dieper op de geschiedenis van het „Vlaamsch Liberaal Perskantoor'' in te gaan³.

La Dernière Heure

In augustus 1907 stelde Paul Fredericq aan zijn liberale collega-hoogleraar Camille De Bruyne voor een Vlaams persbureau op te richten dat zou proberen vlaamsvriendelijke berichtgeving in de francofone pers te smokkelen⁴. Het voorstel was ongetwijfeld geïnspireerd door de vaststelling dat bijna de hele francofone pers zich tegen het wetsvoorstel-Coremans (ter vervaamsing van het vrij secundair onderwijs) gekeerd had. Deze klacht stond herhaaldelijk te lezen in *Het Volksbelang*, het weekblad van de Gentse Vlaams-liberalen. Zo schreef Maurits Basse op 22 juni 1907:

„Het is [...] treurig vast te stellen, dat in deze geheele bespreking de houding van de Fransch-Belgische pers blind-vijandig is geweest; er zijn enkele uitzonderingen, als *Le Peuple* en *la Dernière Heure* uit Brussel, *l'Express* uit Luik en *La Flandre libérale*, die zich openlijk voor het wetsvoorstel Coremans hebben verklaard''.

De belangstelling van Fredericq en De Bruyne voor de Franstalige pers sloot nauw aan bij hun visie inzake de vervaamsing van de Gentse universiteit.

2. M. BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930* I, Gent 1933, p. 78-79.

3. Het archief van het „Vlaamsch Liberaal Perskantoor'' werd bijgehouden door Maurits Basse en in 1920 aangevuld met briefwisseling uit de nalatenschap van Paul Fredericq. Het wordt thans bewaard in de Gentse Universiteitsbibliotheek (hs. III/69, ongenummerde doos). Het bestaat uit twee mappen. De eerste bevat vooral briefwisseling (de nummers 1 tot 78), persberichten uit de periode juni 1913 - juli 1914 (79 tot 117) en de briefwisseling uit de nalatenschap van P. Fredericq (118 tot 170). De tweede map bevat vooral persberichten en -knipsels uit de periode mei 1908 - april 1913 (nts. 1 tot 315). We gebruiken de afkorting „VLP'' om naar dit archief te verwijzen.

4. Aan dit gesprek wordt herinnerd in een briefkaart van C. De Bruyne aan P. Fredericq 30.10.07 (VLP 1/121). Van Hauwaert schreef later dat het initiatief uitging van de „Vlaamsche-Liberale Vereeniging'' (brief O. Van Hauwaert aan R. Apers 08.05.44, VLP 1/s.n.), doch daar wordt in eigentijdse bronnen nergens melding van gemaakt. Voor de twee stichters, zie E.C. COPPENS, *Paul Fredericq. Nationaal Biografisch Woordenboek* 6, Brussel 1974, en D. VANACKER, *Camilius De Bruyne*, ID. 12, Brussel 1987.

Beiden maakten deel uit van de Tweede Hogeschoolkommissie, die in maart 1907 opgericht was om de Vlaamse eensgezindheid over het gewenste „stelsel” te herstellen. In deze kring verdedigde vooral Fredericq het behoud van de Franstalige leergangen en dus een (voorlopige) tweetalige oplossing. Vanuit zijn slechte ervaringen in de Gentse *Association libérale* hechtte hij immers veel belang aan de politieke haalbaarheid van de Vlaamse voorstellen. In dat licht vonden beide professoren het bijzonder wenselijk de francofone publieke opinie te bewerken. De Bruyne verdedigde herhaaldelijk de noodzaak in het Frans over de Vlaamse Beweging te schrijven. Zo gaf hij Hippoliet Meert in 1912 de raad zijn antwoord op de beruchte *Lettre au roi* van Jules Destrée in het Frans te publiceren: „Schreven wij maar meer in 't fransch over onze 'Beweging'”. Toen hij in 1914 Leonard Willems feliciteerde met een brochure, voegde hij eraan toe: „Ik betreur slechts dat zij niet... in 't fransch gesteld is: zij zou meer worden gelezen of althans niet uitsluitend door vlaamsgezinden”. Hij deed ook grote inspanningen om de Vlaamse standpunten in de Gentse loge „Le Septentrion” te laten horen⁵.

Wat hun persbureau betreft, dachten Fredericq en De Bruyne heel concreet aan samenwerking met *La Dernière Heure*, een dagblad dat enkele jonge liberalen in april 1906 opgericht hadden — een gewaagde onderneming in de reeds druk bekrante hoofdstad. Deze krant scheen niet zo Vlaamsvijandig als men van de Brusselse pers gewoon was. De professoren besloten meer informatie in te winnen. Begin september ontving Fredericq de gewenste inlichtingen van zijn Brusselse kennis Adriaan Matton⁶:

„De Dernière Heure werd gesticht door Fernand Oedenkoven, Maurice Brébart en Albert Devèze met de geldelijke tusschenkomst van vader en zoon Torley. Oedenkoven is de zoon van den Antwerpschen bougiefabrikant; Maurice Brébart van een steengroefigenaar bij Doornik, Albert Devèze (die kent ge beter)

5. De Vlaams-liberale standpunten inzake de vervlaamsing van Gent beschrijft FREDERICQ uitvoerig in zijn *Schets*, p. 168 e.v. Fredericq zou zich uiteindelijk, in een opgewekte bui, toch bij het voorstel van L. De Raet aansluiten, al geloofde hij er niet in en zou hij het nooit verdedigen (P. FREDERICQ, *Dagboek* 05.04.08 (BRUG hs. 3704)). Nog in 1913 noteerde hij zijn gelijk uit de mond van L. Beckers, algemeen bestuurder van het hoger onderwijs, nl. „dat de Minister [Prosper Pouillet] niets zal doen voor de Gentsche hoogeschool, aangezien de Commissie van Rooses de afschaffing der Fransche leergangen eischt” (P. FREDERICQ, *Reisaanteekingen* 00.08.13 (BRUG hs. 3707, LXVI, p. 145)). Voor de standpunten van De Bruyne, zie brief C. De Bruyne aan H. Meert 10.10.12 (AMVC B 92905/B); brief C. De Bruyne aan L. Willems 08.04.14 (ID. - vermoedelijk ging het om Willems' brochure over *De middeleeuwse taaltoestanden in Vlaamsch België* (Sint-Amandsberg 1913), een repliek op H. Pirenne); brief C. De Bruyne aan W. Br. P. Fredericq 21.7.5912 [21.09.12] (BRUG hs. III/77).

6. Brief A. Matton aan P. Fredericq 03.09.07 (VLP 1/119). A. Matton (1867-1914), afkomstig uit Harelbeke, studeerde in Gent aan het atheneum en de rijksuniversiteit; was als student lid van de „Heremans' Zonen” en „'t Zal Wel Gaan”; klom op tot hoofdconducteur van Bruggen en Wegen; actief in het Willemsfonds, het ANV en de „Bond der Oudleden van 't Zal Wel Gaan”.

is de schoonzoon van Corr, der firma [?]eymannbitter. Dit zegt U hoe ze elk zoo'n 50 duizend konden bijeenbrengen, waar vader en zoon Torley, de miljoenrijke fabrickanten van „Tresses et lacets” er nog 100000 fr bij deden om 't eerste maatschappelijk kapitaal te vormen; dat na ongeveer een jaar in den niet verzwond en aangevuld werd door een nieuw storting van 200000⁷. [...]

Torley ken ik goed, maar de andere zijn *dikke* vrienden die gehoopt hadden dat ik me met hun zou geassocieerd hebben, Gij zult U mogelijk wel herinneren dat ik U daar nog over gesproken hebt [sic] en gij ook dacht dat het een waagstuk zou geweest zijn.

Met Oedenkoven en Brebart heb ik de Vlaamsche weekbladen ingericht. Brebart is een geboren Waal en kent volstrekt geen Vlaamsch. Oedenkoven leert het en heeft reeds in 't Vlaamsch een stuk redevoering gehouden op den buiten; Devèze spreekt tamelijk goed. Flaminganten zijn 't niet, maaar ze eerbiedigen stipt het art. der Déclaration des gauches over de taalgelijkheid. In 't begin heb ik heel ernstig en herhaaldelijk hunne aandacht geroepen op 't belang dat zij hadden hun blad niet te laten verdwalen op 't spoor der Brusselsche Vlaamschhathende Etoile Belge en consoorten; zekere redacteurs hadden hier en daar ietwat gezondigd. Ik kreeg onmiddellijk voldoening en sedert dien heb ik slechts de strekking en de houding over 't algemeen kunnen goedkeuren. Zij houden er aan dat ik er hun regelmatig over mijn oordeel zeg.

In 't begin is er nog al wat geld verloren gegaan bij gebrek aan ondervinding. Zij hebben natuurlijk bedriegers rond hen gehad. Thans hebben zij een getal geabonneerden die alle dagen aangroeit en een redactiebureel dat nog al goed werkt, alhoewel 't heelemaal Fransch is.

Ik heb hun gezegd dat hunne houding in zake Coremanswet den besten indruk maakte in onze kringen; vele abonnementen hebben zij in Vlaanderen bijgewonnen. Indien gij er iets kunt aan doen, mogen we de zekerheid hebben dat gij met geen ondank zult betaald worden.

A governo, ik kan er alles van krijgen en alles doen inlasschen; dit onder ons, indien ik U behulpzaam kan wezen.

7. Deze informatie was tamelijk accuraat. De N.V. „Société d'Édition et de Publicité” die op 19 april 1906 *La Dernière Heure* begon uit te geven, werd op 27 maart 1906 gesticht. Het kapitaal van 350.000 fr. werd bijeengebracht door de industriëlen Torley (100.000), advocaat Fernand Oedenkoven (72.000), advocaat Albert Devèze (55.000), advocaat Maurice Brébart (52.000), eigenaar Maurice Wacrenier (45.000), (gewezen en toekomstig) volksvertegenwoordiger Camille Ozeray (25.000) en de medicus Georges Bouché (1.000). Op 22 januari 1907 werd het kapitaal verdubbeld (zonder vermelding door wie). De Torley's en Brébart werden de eerste beheerders. Oedenkoven werd beheerder in 1911, Ozeray in 1913. De oudste balans die we vonden, was deze van 1913. De winst was bescheiden, maar er waren bijna 90.000 fr. dividenden en tantièmes toegekend (*Annexe au Moniteur Belge* 13.04.06 (acte 1779), 10.02.07 (acte 684), 19.05.11 (acte 3417), 23/24.06.13 (acte 4632) en 16.04.14 (acte 3042)). Oedenkoven, Brébart, Bouché en Devèze leerden elkaar kennen aan de U.L.B. Ze verdienden hun eerste journalistieke sporen in het *Journal des Etudiants* en in de bladen van de Liberale Jonge Wachten, *Le Bleu* en *De Koornbloem* (in het Nederlands!). Zie R. CAMPE, M. DUMON, J.J. JESPERS, *Radioscopie de la presse belge*, Verviers 1975, p. 219 e.v.: F. CANIVEZ, *Maurice Brébart, Biographie Nationale XXXV*, Brussel 1970; A. COLARD, *Georges Bouché*, ID. XXXIV, Brussel 1967. E. Van den BERGHE (*Albert Devèze*, Brussel 1935) meldt niets over de betrokkenheid van Devèze bij de krant.

De anti-Congoleesche polemiek heeft hun ook veel goed gedaan. Nu kunnen zij er uit, daar de verkoop merklijk verbeterd is. 't Blad kost veel geld, maar 't zal niet meer vallen''.

Enkele dagen later kreeg Fredericq aanvullende informatie van Camille De Bruyne, die hem reeds met een kaartje verwittigd had dat Fredericq niets mocht ondernemen vóór deze het „allerbelangrijkst nieuws” wist over het „Brussels blad waarover we spraken”. Zijn bron was Herman Terlinck, een Brussels geneesheer die evenals Matton lid van de Tweede Hogeschoolkommissie was⁸:

„Het blad werd gesticht door een Duitscher, Mr. Torley, *fabrique de lacets* te Vorst, die woedend omdat hij de naturalisatie niet kon verkrijgen, zwoer het gouvernement te lijve gaan, hoofdzakelijk in Congo-zaken. Daarvoor hield hij een miljoen ten beste (!) Op dit oogenblik zijn reeds 600.000 franken opgeeten, waarvan 300.000 hoofdzakelijk door gebrek aan practischen zin. *Devèze* heeft er 100.000 fr. in gestoken, het aandeel van *Oedenkoven* is onbekend.

Het bestuur der Redactie is in de handen van *Dr. med. Bouché* — de minst vlaamsch gezinde van al en toch niet ongeneigd, het vlaamsche tintje te accentueren, hoofdzakelijk *onder vorm van reportage of informatie*. De man zag graag het abonnenenten-tal aangroeien en heeft er op gewezen dat het tijdstip van de vernieuwing der abonnenenten zal gaan aanbreken (3 maanden 't blad voor niet, premieën enz., in een woord administratie-zaken). Een bezoek van „*grosses légumes*” schijnt gewenscht, maar aan 't aanwerven van abonnenenten dient mij dunkt te moeten worden begonnen. Is over de doewijze, in die zaak, onder de gentsche vrienden, in de laatste dagen, niet gehandeld geworden?

Dr Terlinck is misschien reeds te ver gegaan, of althans heeft hij meer gedaan, dan ik van hem verlangd had: maar hij is een *zeer goede* vriend van Dr Bouché en dat legt ook alles uit. Nu de weg is ons des te beter bekend”.

Door de drukte rond de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1907 bleef de zaak een tijdje liggen. Na de verkiezingen, die het zelfvertrouwen van de Gentse Vlaams-liberalen aanzienlijk versterkten⁹, bracht De Bruyne de zaak opnieuw ten berde. Wel was zijn enthousiasme voor *La Dernière Heure* wat bekoeld, nu een oud-student aan wie vooral Fredericq geen goede herinneringen bewaarde, als correspondent voor Gent aangesteld was. Hij bleef echter geloven in „een persbureau voor geheel Vlaanderen”¹⁰.

Fredericq bereidde de campagne ten voordele van *La Dernière Heure* voor in *Het Volksbelang*. Daar betoogde hij op 30 november dat de liberalen en klerikalen weliswaar de gelijkheid van de talen erkend hadden, maar dat hun

8. Brieven C. De Bruyne aan P. Fredericq 03 en 13.09.07 (VLP 1/218 en 120).

9. De franskiljons hadden de Vlaams-liberale kandidaat J. Vercoullie buitengepollt. Na een intense campagne van *Het Laatste Nieuws* werden de Vlaamse kandidaten (waaronder C. De Bruyne) wel en de franskiljonse groep niet verkozen (zie FREDERICQ, *Schets* p. 314-317).

10. Brief C. De Bruyne aan P. Fredericq 30.10.07 (VLP 1/121).

Franse pers er anders over schreef. In het liberale kamp was er slechts één uitzondering, zoals de discussie over het wetsvoorstel-Coremans en de mijnenwet bewees, nl. *La Dernière Heure*:

„Zou het geen tijd worden voor de liberale Vlamingen van het gansche land, die een Brusselsch dagblad willen lezen om af te breken met hunne aartsvijanden en om het eenig blad der hoofdstad te steunen, dat hen in het uur des gevaars niet verraden heeft?“

Begin december stelde Nicolaas Cupérus, secretaris van de Antwerpse „Liberale Vlaamsche Bond“, net hetzelfde voor; gelet op de noodzaak in de francofone pers campagne te voeren voor het wetsvoorstel-Coremans, suggereerde hij abonnees voor *La Dernière Heure* te ronselen, als deze krant bereid was dergelijke artikels op te nemen¹¹. Enkele dagen later stuurde De Bruyne, zij het nog sceptisch („Ik verwacht hunne antwoorden per keerende post... hum!“) een ontwerp van aanbevelingsbrief rond naar een beperkte kring van liberale flaminganten, met het verzoek hun adhesie te betuigen¹²:

„Het bestuur van het Brusselsch blad „La Dernière Heure“ verklaart zich bereid zijne genegenheid voor de Vlaamsche Beweging nog te versterken: zooiets zov van het allergrootste belang kunnen zijn, daar de zoo invloedrijke Fransche pers van de Hoofdstad ons aan eene meer dan onrechtvaardige behandeling heeft gewoon gemaakt.

In vergelding dezer edelmoedigheid hebben eenige Liberale Vlaamschgezinden gedacht dat gezegd blad de warmste ondersteuning verdient; daarom bestemmen zij voor eenen ruimen kring van vrienden eenen oproep waarvan hierbij aan U, even als aan een aantal andere medestrijders een proef wordt gezonden. Zij koesteren de hoop dat gij door Uwe handteekening zult gelieven bewusten oproep meer kracht bij te zetten“.

Deze begeleidende brief laat veronderstellen dat *La Dernière Heure* redactionele toezeggingen gedaan had in ruil voor het werven van Vlaamse abonnees. Wat er precies afgesproken werd, blijkt niet uit het archief¹³. Was er meer

11. Brief N. Cupérus aan P. Fredericq 04.12.07 (VLP 1/122). N.J. Cupérus (1842-1928) was een theehandelaar die zich sterk voor de promotie van het turnen in ons land inzette; gemeenteraadslid van Antwerpen; na de oorlog een paar jaar senator.

12. Brief C. De Bruyne aan P. Fredericq 09.12.07 (VLP 1/123); vertrouwelijke circulaire 09.12.07, getekend door C. De Bruyne (VLP 1/125); het ontwerp van de oproep hebben we niet teruggevonden. Dit werd aan 20 personen gestuurd: in Antwerpen M. Rooses, N. Cupérus, A.C. Van der Cruyssen, L. Van Doosselaere en volksvertegenwoordiger L. Franck; in Brugge A. Vander Meersch, volksvertegenwoordiger A. Thooris, J. Vander Ghinst en K. De Poortere; in Brussel A. Matton, H. Terlinck, A. Deswarte, A. Vermeylen en J. Winnens; verder K. Barbier (Veurne), P. Deswarte (Nieuwpoort), volksvertegenwoordiger V. Van de Walle (Mechelen), A. Mulle (Zichem), P.L. Hamendt (Sint-Niklaas) en ene Danneels.

13. Het archief bevat slechts één vage aanwijzing. Op 9 december 1907 schreef De Bruyne aan Fredericq i.v.m. het rondsturen van hun oproep: „Wie zou ons kunnen helpen? Dezelfde wel-

dan de brieven van A. Matton en H. Terlinck? Waren enkele „grosses légumes” naar de Brusselse redactie gestapt om een overeenkomst af te sluiten? Het verdere optreden van A. Matton als discrete tussenpersoon laat vermoeden dat er geen duidelijke afspraken waren; anderzijds blijkt dat M. Brébart toch wel op de hoogte was van de samenwerking met Mattons „amis de là-bas” (cf. infra).

De brief van Cupérus was voor de Gentse initiatiefnemers vermoedelijk alleen de aanleiding om elders, en vooral in Antwerpen, steun te zoeken. In Antwerpen werd het voorstel echter slecht onthaald, zo liet een terugkrabbende Cupérus weten¹⁴:

„In de bestuurszitting van den L.V.B. [Liberale Vlaamsche Bond] van gisteravond, heb ik Uw ontwerp ter tafel gebracht en, vanwege vele leden, tegenkantsing ontmoet.

„Wat, zegden zij, „Gij wilt nog een ander fransch dagblad aanbevelen, welks belang, zooals Gij zelf zegt, het is het Fransch te bevorderen = de franslezenden of nr. koopers vermeerderen! Fataal draait hij het roer vroeg of laat naar denzelfden hoek. Beter ware het onze dagbladen aan te bevelen en geene andere meer lezen enz...

Ik heb in het midden gebracht, dat het wenschelijk is een ons gunstig gestemd Fransch dagblad te hebben voor zulke midden waarin geen vlaamsch wordt gelezen — omdat men niet kan en niet wil.

Intusschen schijnt het mij, dat wij ook wel *onze* dagbladen zouden kunnen aanbevelen.

Ook denk ik — bij nader inzien — dat er een gevaar bestaat in zoo bepaald *La Dernière Heure* aan te bevelen. Wordt de omzendbrief bekend — en dat zal hij — dan zullen al de andere dagbladen L.D.H. „*uitmaken voor verkocht*”. Dat zal aan dat blad meer nadeel berokkenen, dan het voordeel welk *eenige* vlaamsche abonneementen kunnen bijbrengen! Men zou derhalve in algemeenheden moeten blijven en terloops L.D.H. noemen als „een der aanbevelenswaardige enz.”

Andere Fransche bladen noemen en daarover zeggen dat zij op de 1ste bladzijde statig onze grondbeginselen goedkeuren en op de 2en of 3en van de *extravagances flamingantes* bazelen”.

Deze brief leverde per kerende post elf toezeggingen op. In Antwerpen was alleen Max Rooses bereid te tekenen. Zelfs Cupérus trok uiteindelijk zijn handtekening terug. Intussen raakten de initiatiefnemers in tijdsnood, omdat het

licht die de adressen voor de „*Dernière Heure*” gereed maakten”. (VLP 1/123). Had de krant iets toegezegd in ruil voor adressen of zagen de Gentenaars dit gebaar alleen als een „*captatio benevolentiae*”? De adressenlijst werd vermoedelijk door het secretariaat van het Willemsfonds opgemaakt; in elk geval werd ze door J. Vercoullie, sekretaris van het Willemsfonds, aan A. Matton bezorgd (Archief Willemsfonds, 1.1.1. Uitgaande stukken: brief J. Vercoullie aan A. Matton 09.12.07 (Liberaal Archief, Gent)).

14. Brief N. Cupérus aan C. De Bruyne 11.12.07 (VLP 1/129).

einde van het jaar en dus de vervalddag van de abonnementen naderde. Zo kwamen er uiteindelijk zestien namen alfabetisch onder de oproep. Naast de twee initiatiefnemers tekenden nog drie andere Gentenaars: G.D. Minnaert en J. Vercoullie, resp. voorzitter en secretaris-penningmeester van het Willemsfonds, alsook advocaat Albert Fredericq, een neef van Paul¹⁵.

In deze omzendbrief werden de abonnees van de Brusselse kranten aange- maand, met het citaat uit *Het Volksbelang* van 30 november, bij de vernieu- wing van hun postabonnement op *La Dernière Heure* over te schakelen wegens „al het nut dat voor onzen nationalen strijd voortvloeiën kan uit het bestaan van een groot en gezaghebbend Brusselsch Fransch dagblad dat weigert met de vijanden van ons ras te heulen en dat ons herhaaldelijk doorslaande bewijzen heeft gegeven van onpartijdigheid, van rechtvaardigheid en van sympathie zelfs”. De nieuwe abonnees konden zich bij J. Vercoullie melden. In de aan- hef werd uitgebreid de Vlaamsvijandigheid van de francofone pers onderstreept, maar — zoals Cupérus gesuggereerd had — *Le Réveil de Bruges*, *La Flandre Libérale* en *Le Matin d'Anvers* tot de „loffelijke uitzonderingen” gerekend. Aan deze reeks voegde een tweede omzendbrief („Ten gevolge van een drukfout”...) nog het francofiele maar liberale blad *Le Petit Bleu* toe (waardoor de lezers nu tussen twee Brusselse kranten konden kiezen?!). Deze correctie had wellicht te maken met de machtswisseling die toen bij *Le Petit Bleu* aan de gang was, maar blijft voor ons onbegrijpelijk (cf. infra)¹⁶.

Het Perskantoor

Het Gentse professorale duo liet het daar niet bij. Het bleef dromen van een persbureau. Midden januari 1908 treinde Fredericq met zijn collega Vercoullie

15. Circulaire 09.12.07, getekend door C. De Bruyne (VLP 1/125); circulaire postdatum (VLP 1/126); brief C. De Bruyne aan P. Fredericq 11.12.07 (VLP 1/127); telegram N. Cupérus aan C. De Bruyne 12.12.07, met notitie C. De Bruyne voor P. Fredericq (VLP 1/131); brief C. De Bruyne aan P. Fredericq 12.12.07 (VLP 1/132); brief C. De Bruyne aan P. Fredericq 14.12.07 (VLP 1/133) en brief C. Cupérus aan P. Fredericq 17.12.07 (VLP 1/135). Terzijde had Cupérus zich al afgevraagd of deze actie wel met de instemming van *La Dernière Heure* gebeurde (zie zijn brieven aan P. Fredericq en C. De Bruyne 11.12.07 (VLP 1/128 en 129)). De weigering van Cupérus sterkt ons in onze overtuiging dat er geen duidelijke overeenkomst met de krant bestond. In Brugge tekenden alleen Vander Ghinst en De Poortere, in Brussel Matton, Terlinck en Win- nens.

16. Uit de tweede circulaire, ook met postdatum, blijkt dat de eerste op 17 december 1907 ver- stuurd werd (VLP 1/137); De Bruyne wou de circulaire op 500 of 1.000 exemplaren laten drukken (brief C. De Bruyne aan P. Fredericq 09.12.07, VLP 1/123); hoeveel het er in werkelijkheid waren, weten we niet. De tweede circulaire werd alleen door de Gentenaars ondertekend (C. De Bruyne, A. en P. Fredericq, G.D. Minnaert, J. Vercoullie). *Le Petit Bleu* werd tot medio 1908 geleid door de francofiele journalist Gerard Harry, die op het „Congrès pour l'extension et la culture de la lan- gue française” in Aarlen (september 1908) verklaarde dat de Franse regering de Franstalige pers in tweetalige landen als België zou moeten subsidiëren (zie FREDERICQ, *Schets* p. 341-342).

naar Antwerpen om de zaak met Max Rooses te bespreken; achteraf drong hij nog een paar keer schriftelijk aan: „Wat ik in de *Dernière Heure* vooral zie, is: een groot Brusselsch blad, waar wij in schrijven *mogen*”. Volksvertegenwoordiger Louis Franck was er ook voor gewonnen en beloofde steun te zoeken („Maar laat er ons voor zorgen dat het ontwerp niet te veel onder het groot publiek bekend wordt”). Verder bleek ook N. Cupérus bereid de vertrouwelijke circulaire te ondertekenen die eind maart 1908 in zeer beperkte kring verspreid werd¹⁷.

Het was niet voldoende de francofone bladen te steunen „die ons streven recht laten wedervaren”, aldus de brief. Men moest de invloed van deze pers ten voordele van de Vlaamse Beweging aanwenden door deze kranten informatie over de Vlaamse problematiek te bezorgen. De liberale zaak noch de Vlaamse kranten werden in het opzet vergeten:

„Dit Perskantoor zal aan de Fransch-belgische bladen de objectieve waarheid doen kennen over de Vlaamsche beweging en over de behoeften van ons arm verkweteld Vlaanderen, en zal tevens de Vlaamsche liberale pers, van Nieuwpoort tot Maaseik, bijstaan en, zoo noodig, voorlichten”.

De brief wilde vooral het geld samenbrengen dat nodig was voor de inrichting van het kantoor en de betaling van de medewerkers („die hun tijd en moeite aan andere, soms voordeeliger bezigheden zullen onttrekken”). Om de wel-doeners te oriënteren werd daaraan toegevoegd, dat het kantoor al bijdragen van 100 en 50 fr. ontvangen had. Dit was een suggestie van Max Rooses („anders gaat men afkomen met een stuk van 5 fr. en halen wij 100 fr rond”)¹⁸. De truuk werkte. De meeste sponsors stuurden 100 of 50 fr. Zo kwam er het eerste jaar ongeveer 1.500 fr. binnen — wat het streefgetal was, dat men naar schatting nodig had om één jaar te kunnen werken. Het geld werd samengebracht door de kern van de vaste geldschieters van het Vlaams-liberalisme. Van de 22 sponsors die we terugvonden, maakten er bv. 10 deel uit van de raad van beheer van het Julius Vuylsteke-fonds, waarvoor in 1904 niet minder dan 23.000 fr. samengebracht was. Het waren, naast de initiatiefnemers P. Fredericq en C. De Bruyne, de Antwerpenaars Max Rooses, Louis Franck, Nicolaas Cupérus en senator Adolphe Verspreuwen — de enige Antwerpenaar die reageerde op de negen brieven die Rooses rondgestuurd had —, de Mechelse volksvertegenwoordiger Victor Van de Walle, dr. Karel Barbier uit Veurne, aannemer Pieter Deswarte uit Nieuwpoort, de gepensioneerde schoolinspecteur Nicolaas Paumen uit Maaseik en de Gentse advocaat Leo Van Aelbroeck. Op

17. Brieven P. Fredericq aan M. Rooses 12 en 17.01.08, 27.02.08, 16 en 18.04.08 (AMVC F 466/B); brief L. Franck aan P. Fredericq 13.03.08 (VLP 1/138); omzendbrief s.d., getekend door N. Cupérus, C. De Bruyne, L. Franck, P. Fredericq, M. Rooses en J. Vercoullie (VLP 1/136) - het ontwerp van deze circulaire bleef niet bewaard.

18. Brief M. Rooses aan P. Fredericq 16.03.08 (VLP 1/139).

Leo Van Gheluwe (Oudenaarde) en ere-postdirecteur A. Mulle (Diest) na, hadden alle andere geldschieters van het Perskantoor al in het Vuylstekefonds gestort: Adriaan Matton uit Brussel, de Gentse advocaat Karel Boddaert en zijn Brugse confrater Karel De Poortere, notaris J. Penneman uit Waarschoot, de naar de States uitgeweken Gentse uitvinder Leo Baekeland, volksvertegenwoordiger Raymond Vande Venne uit Zwevegem, Désiré Maes (Lokeren), René De Clercq, prokureur te Oudenaarde, en de Luikse hoogleraar Jean Stecher. Tien leden van deze „ploeg” hadden ook nog maar net (minstens) 100 fr. betaald voor de rondreizende volksbibliotheken van het Willemsfonds. Of zoals Max Rooses opmerkte: „Het geven houdt niet op, maar wat erger is het vragen ook niet”¹⁹.

Voor de praktische uitvoering van de plannen deed het Perskantoor een beroep op Maurits Basse en Oscar Van Hauwaert, beiden leraar aan het Gentse athe-neum, die beroepshalve op discretie aandrongen. Het was beter „aan de vulgarisateurs niet te rap te laten weten wie eigenlijk dat werk doet omdat zij zouden kunnen trachten ons pogen te niet te doen; b.v. door ons door de minister te laten verbieden aan die bladen mee te werken”. De leraars schoten onmiddellijk aan het werk. Basse onderzocht hoe het persbureau de artikels het best zou reproduceren. Laten drukken bleek te duur, zodat, op advies van ANV-sekretaris Hippoliet Meert, beslist werd een stencilmachine aan te kopen. Hij deed ook navraag over de konkrete samenwerking met *La Dernière Heure* en *Le Réveil des Flandres*, Van Hauwaert ging *La Flandre Libérale* polsen²⁰.

De contactpersoon voor *La Dernière Heure* bleef A. Matton, die zelf de artikels wou nazien en dan aan de redactie zou overmaken. „De beste vorm is deze zonder titel die in 't oog springt”, zo luidde zijn goede raad, „Dan komt het op de 3e en 4e bladz. die 's nachts van de pers gaat en verschijnt on-

19. Brief P. Fredericq aan M. Rooses 27.02.07 (AMVC F466/B); brieven M. Basse aan P. Fredericq 07.05.08 (VLP 1/147); brief C. De Bruyne aan P. Fredericq 07.03.09 (VLP 1/156). De lijst leert ook dat de fraze uit de omzendbrief „van Nieuwpoort tot Maaseik” niet willekeurig gekozen was. Opmerkelijk is dat prof. Vercoullie niet op deze lijst voorkomt. Er waren ook nog enkele „candidaten-begiftigers”: senator E. Bergmann (Lier), dr. J. Philipsen (Kallo), A. Van der Meersch (Brugge), O. De Coninck, en Z. van Autryve (Gent). Voor het Vuylstekefonds, zie de eerste publikatie van dit Fonds, *Klauwaard en Geus* (Gent 1905), p. VII e.v.; brief P. Fredericq aan M. Rooses 06.03.07 (AMVC F466/B); brief M. Rooses aan P. Fredericq 17.04.08 (BRUG hs. III/77).

20. Brief M. Basse aan P. Fredericq 07.05.08 (VLP 1/147). Basse kreeg de beschikking over een „mineographe Edison” die — volgens de Franstalige faktuur! — 75 fr. kostte (offerte 19.05.08 en faktuur 21.05.08 (VLP 1/6 en 10)). Alle fakturen aan het Perskantoor waren overigens Franstalig. Zelfs het abonnement op *Het Laatste Nieuws* werd door de Gentse deponhouder in het Frans aangerekend; pas in 1913 stuurde deze een Nederlandstalige nota (faktuur 01.11.09 (VLP 1/44) en faktuur 15.10.13 (VLP 1/74)). Over de samenwerking met *La Flandre Libérale* bevat VLP geen gegevens. We gaan er hier niet op in, omdat de Gentse Vlaams-liberalen ook vóór 1908 en na 1914 in deze krant schreven. De *Flandre* wilde immers de spreekbuis zijn van alle Gentse liberalen en was derhalve verplicht ook bijdragen van vlaamsgezinde medewerkers op te nemen.

der de hoofding „à travers le pays” als ging het uit van de redactie”. Discretie was ook hier de boodschap²¹:

„Met de redactie of liever 't bestuur spreek ik daar niet over; 't is nutteloos en misschien een aanleiding tot opmerkingen of andere beuzelarij. Hoe minder spraak van *perskantoor* hoe beter, geloof mij; want dit verwekt altijd min of meer argwaan, in onzen Congotijd. De zaak en 't doel zijn uitstekend in *dit* geval, maar door verdachtmaking zijt ge lam en onmachtig geslagen. Dit is mijn gevoelen ten minste”.

Op 18 mei stuurde Basse zijn eerste artikel naar *La Dernière Heure*, gewijd aan het belang van het Nederlands voor de liberale propaganda. Tien dagen later kreeg hij een paar nummers toegestuurd „waarin ge — zo schreef Matton — bekende volzinnen zult aantreffen. Aldus zult ge kunnen oordelen over de manier waarop kan gewerkt worden”. Matton had het artikel van het Perskantoor grondig herschreven, doch nog belangrijke paragrafen overgenomen, zoals deze:

„Notre parti dispose actuellement d'un nombre grandissant d'orateurs flamands; le paysan entend et entendra désormais l'autre cloche. On peut même affirmer que le revirement manifeste qui s'est produit depuis quelques années en Flandre et ailleurs est en grande partie dû à l'enseignement sérieux du néerlandais dans nos écoles officielles du pays flamand”.

Een paar dagen later nam *La Dernière Heure* van het Perskantoor de stelling over dat het gebruik van de volkstaal de enige redding voor het liberalisme in Vlaanderen was. Op suggestie van Matton citeerde Fredericq dit artikel in het volgende nummer van *Het Volksbelang* en voegde eraan toe dat *La Dernière Heure* het enige Franstalige liberale blad was dat dit had durven aanstippen. In Fredericqs *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging* duikt het citaat opnieuw op als een „bekentenis” van „een der hoofdorganen van de Brusselsche liberale pers”...²².

La Dernière Heure was vooral in snelle verslaggeving en primeurs geïnteresseerd, zoals blijkt uit een brief van een ontevreden Maurice Brébart aan A. Matton:

„Il s'est passé pour le compte rendu de l'assemblée du Willemsfonds, le même fait que d'habitude. J'ai compté sur vos amis de là-bas et je n'ai rien reçu. Dorénavant, je chargerai le correspondant de la région d'en parler, mais ne pourrais-tu insister auprès de nos amis, pour qu'ils songent un peu plus à „La Dernière Heure” qui mériterait bien me semble-t-il un tour de faveur pour leurs informations”.

21. Brief A. Matton aan M. Basse 07.05.08 (VLP 1/3).

22. Brief A. Matton aan M. Basse 28.05.08 (VLP 1/13); *La Dernière Heure* 22 en 26.05.08 (VLP 2/6 en 7). *Het Volksbelang* 30.05.08; FREDERICQ, *Schets* p. 386.

Matton stuurde deze brief door naar Gent en suggereerde zijn vrienden hem de persberichten voortaan een dag vroeger te bezorgen dan aan de andere bladen:

„Wanneer ik uw papieren in handen krijg heb ik niet altijd gelegenheid ze in te zien en onmiddellijk aan de Dre Hre over te brengen. Aldus gebeurt het dat andere bladen ons vóór zijn, want de Etoile en de Petit Bleu nemen regelmatig de mededeelingen op, uit ijverzucht natuurlijk en plutôt par force — de concurrence que par amour du vrai, du beau et du jûste. Enfin! Mededeelingen van democratischen aard als ernstige vergad. van Vl. kringen zijn ook welkom. En thans nog iets: liever zag ik de gewone mededeelingen over W.F. [Willemsfonds] en U.E. [University Extension] dubbel in getal en half in omvang”.

De omweg via Matton bleef onvermijdelijk problemen scheppen, zodat uiteindelijk afgesproken werd dat het Perskantoor zijn gewone mededeelingen voortaan rechtstreeks naar de Brusselse krant zou opsturen²³.

De initiatiefnemers van het Perskantoor zullen met genoegen vastgesteld hebben dat Vlaamse kranten hun artikels over de Vlaamse Beweging in *La Dernière Heure* overnamen (voor zover de heren van het Perskantoor daar niet zelf voor zorgden?). Zo wees *La Dernière Heure* eind 1908, in een artikel geleverd door het Perskantoor, op de schitterende resultaten die de leerlingen van het Gentse atheneum voor Frans behaalden, ondanks de taalwet van 1883. *Het Laatste Nieuws* nam het bericht een paar dagen later over met de bedenking: „De Gentsche *Vulgarisateurs* [...] ontvangen eene goede afzweeprij van *La Dernière Heure*” ...²⁴.

De vrienden uit Brugge

Een tweede blad waar goede contacten mee mogelijk waren, was het Brugse dagblad *Le Réveil des Flandres*. Hier was de conservatieve maar gematigd vlaamsgezinde volksvertegenwoordiger Albert Thooris de contactpersoon. Deze schreef in mei 1908 aan Basse²⁵:

23. Brief M. Brébart aan A. Matton 09.11.08 en brief A. Matton aan M. Basse 12.11.08 (VLP 1/33); brief A. Matton aan M. Basse 14.01.09 (VLP 1/35). Het verslag van de jaarvergadering van het Willemsfonds werd toch nog opgenomen (*La Dernière Heure* 18.11.08, VLP 2/69).

24. *La Dernière Heure* 18.12.08 en *Het Laatste Nieuws* 20.12.08 (VLP 2/75).

25. Brief A. Thooris aan M. Basse 09.05.08 (VLP 1/4). *Le Réveil des Flandres* (oorspronkelijk *Le Réveil de Bruges et de la West-Flandre*) werd in 1901 door de Liberale Vereniging opgericht,

„Wij zijn het volkomen eens.

Gij moogt alle artikelen sturen aan den heer André Backeroodt hoofdredacteur van *Le Réveil des Flandres*, Groene rei 5, Brugge, op wiens bescheidenheid gij U ten volle moogt betrouwen.

Mag ik de aandacht van het perscomiteit vestigen op de wenschelijkheid het geestesleven van Noord-Nederland in onze fransche kranten te bespreken?

N.N. is voor het gros van het belgische publiek zoo goed als een „terra ignota”. Het verdient beter”.

Ook *Le Réveil* kreeg eerst een artikel over het belang van het Nederlands voor de liberale propaganda toegestuurd. Het verscheen twee dagen later als hoofdartikel. Onder de titel „Autres temps, autres moeurs” stond o.m. te lezen²⁶:

„Celui qui veut obtenir les suffrages du peuple, doit pouvoir lui parler. Le parti libéral l'a appris a ses dépens pendant les longues années où le prêtre seul s'adressait aux masses flamandes dans leur langue. Maintenant, au contraire, notre parti s'est mis à opposer sa propagande flamande à celle du curé, et les succès libéraux ont immédiatement augmenté de façon inespérée”.

A. Thooris werd op zijn wenken bediend. Op 31 mei kon *Le Réveil* zijn hoofdartikel wijden aan „La vie intellectuelle en Hollande” en op 7/8 juni aan „L'Art néerlandais à l'étranger”. In *Le Réveil* geraakte het Perskantoor gemakkelijk lange en zelfs polemische hoofdartikels kwijt. Dit werkte zo aanstekelijk dat Basse aangemaand moest worden korter te blijven. „Wij hebben slechts weinig plaats en zulke lange artikels veranderen het gezicht van ons blad”, waarschuwde Backeroodt²⁷.

Op 7 maart 1909 signaleerde De Bruyne aan Fredericq dat *Le Réveil des Flandres* zou ophouden te verschijnen. „Zijne geldschietters (Delanier, V.d. Meersch, Termote, Thooris e.a.) hebben den „Journal de Bruges” overgenomen: Daar moet ons perskantoor nu ook in geraken! langs welken weg?” De Bruyne was behoorlijk vroeg op de hoogte. De liberale kopstukken van Brugge hadden inderdaad op 27 februari een nieuwe vennootschap opgericht, de

omdat de *Journal de Bruges* (gesticht in 1837) standpunten innam die de Vereniging niet zinden (zie R. Van EENOO, *De pers te Brugge* (1792-1914), Leuven-Parijs, p. 137-8). Van bij de aanvang was de nadruk gelegd „op de Vlaamse, of liever de Nederlandse gezindheid van de redactieraad” (R. Van EENOO, *Een bijdrage tot de geschiedenis der arbeidersbeweging te Brugge* (1864-1914), Leuven-Parijs 1959, p. 196). Albert Thooris (1860-1942) had rechten in Gent gestudeerd (lid van „'t Zal Wel Gaan”), was jarenlang actief geweest in het Willemsfonds, werd na de eeuwwisseling de leider van de Brugse conservatieve liberalen en kwam zo in botsing met de radikale vleugel; volksvertegenwoordiger sinds 1907 gaf hij in 1912 de strijd op (P. LEFEVRE, *Albert Thooris, Biographie nationale* XLII, Brussel 1981).

26. *Le Réveil des Flandres* 20.05.08 (VLP 2/2).

27. Knipsel in VLP 2/10 en 21; brief A. Backeroodt aan M. Basse 21.09.08 (VLP 1/31).

„S.A. Brugeoise d’Imprimerie et de Publicité”, met een kapitaal van 85.000 fr., om de *Journal de Bruges* over te nemen. Vanaf 14 maart verscheen deze krant als „Quotidien libéral”. Op 20 maart werd de publikatie van *Le Réveil* stopgezet. Voor het Perskantoor maakte dit echter weinig verschil. Thooris zetelde in de nieuwe raad van beheer en Backeroodt werd de nieuwe directeur van de *Journal*. Reeds op 23 maart stelde deze laatste de Gentenaars gerust, al was er toch meer voorzichtigheid geboden met het meer franskiljonse lezerspubliek van de *Journal*²⁸:

„Ik heb de Redaktieraad met de noodige geheimhouding van namen, onderhouden van het punt betreffende de opname uwer artikelen in ons nieuw blad. Tusschen de lezers van het oude *Journal de Bruges* vindt men veel franschgezinden en ook vulgarisateurs. Wij dienen dus zeer voorzichtig te wezen, want wij moeten op aller steun blijven voortrekken willen wij onze onderneming niet ten onder helpen. Niettemin zijn de gevoelens van de redactie betreffende de vlaamsche zaak dezelfde gebleven. Op polemieken mag er nochtans niet gedacht worden [...]. Doch wij willen graag artikelen blijven opnemen die aandringen op het nut der vlaamsche beweging, in eene taal geschreven die niemand kan kwetsen. Ook documentatieartikelen nopens vlaamsche litteratuur en die aantonen hoe schoon en rijk onze taal eigenlijk is, zullen ons altijd welkom zijn”.

In oktober 1911 bleek een derde Franstalige krant bereid artikelen over de Vlaamse Beweging op te nemen. Uit Brugge schreef dr. Emile Dumon, een progressieve liberaal (later een notoir activist), aan Hippoliet Meert:

„Een mijner mede-candidaten is zeer bevriend met den eigenaar van *Le petit Bleu* (vroeger zeer beroemd blad voor wat zijn franskiljonnisme aangaat) en heeft verkregen dat er sedert geruimen tijd niets meer verschijnt tegen de Vl. Beweging en nu staat dit blad open voor eene reeks artikelen over deze beweging: oorsprong — ontwikkeling — doel — middelen enz.

Ik geloof dat gij de noodige stof daarvoor bijeen hebt en vraag U of Gij zoudt bereid zijn de taak op U te nemen om voor dat publiek, dat vroeger slechts de franskiljonsche klok ten gehoor kreeg, nu ook de vlaamschgezinde te laten luiden?”

Meert vroeg meer uitleg en vernam zo dat de koerswijziging te maken had met de overname van *Le Petit Bleu* door de casino-uitbater Georges Marquet. Meert polste vervolgens Lodewijk De Raet, kreeg geen antwoord en schreef daarop Maurits Basse aan. Diens Gentse vrienden voelden er echter niets voor om met een dubieuze miljonair als Marquet in zee te gaan, zo liet Basse aan Dumon weten:

28. Brief C. De Bruyne aan P. Fredericq 07.03.09 (VLP 1/156); brief A. Backeroodt aan M. Basse 23.03.09 (VLP 1/37). Voor deze overname, zie R. Van EENOO, *De pers* p. 88-89 en 220; stichtingsakte en eerste beheerraad in *Annexe au Moniteur Belge* 17.03.09 (acte 1369 en 1370).

„Ik heb over die zaak gesproken met P. Fredericq, Vercoullie, Van Hauwaert, en we waren het eens om te denken dat de Vlaamse Beweging verstandiger doet door Petit Bleu en zijn eigenaar aan kant te laten. Gijlieden hebt te Brugge, in de laatste kiesstrijd, kunnen ondervinden dat zekere inmenging van finantiemannen nog al gevaarlijk is. Zonder eigen belang komt die niet tussen. Van verdachte financiële invloeden is de Vlaamse Beweging tot nog toe vrij gebleven; best dat ze daar vrij van blijft.

Aan de andere kant heeft Petit Bleu, juist door dat overgaan van één financiehand in de andere, veel van zijn autoriteit verloren.

Dus, *wij* doen niet mee!’’²⁹.

Het Perskantoor waagde zich ook aan een polemiek met het blad *Action Wallonne*, dat in september 1907 gesticht was ter verdediging van „les revendications et les droits des Wallons’’. De Antwerpse correspondent van dit orgaan had zich op 27 juni 1908 uitvoerig verheugd over de toenemende verfransing van Vlaanderen. Basse schreef een repliek die Hippoliet Meert ondertekende met zijn gezag van ANV-sekretaris en die op 25 juli als hoofdartikel in hetzelfde blad opgenomen werd. Er volgde wel een uitgebreid antwoord vanwege de redactie, die er de volgende week nog eens op terug kwam. Basse maakte daarop een tweede repliek klaar die *Action Wallonne* eveneens, zij het met tegenzin, opnam, toen Hippoliet Meert dreigde zijn recht op antwoord in te roe-

29. Afschriften correspondentie in VLP 1/61 en 62: brieven E. Dumon aan H. Meert 01 en 13.10.11, brief H. Meert aan M. Basse 18.10.11, brief M. Basse aan E. Dumon 01.11.11. Georges Marquet (1866-1947) was rijk geworden met de exploitatie van casino's — wat hem geregeld voor de rechtbank bracht. Rond 1910 werd zijn fortuin op meer dan 10 miljoen fr. geraamd (1 miljard nu). In de lente van 1911 werd de vrijgeveige Marquet door de Brugse antiquair Emile Renders, een van Dumons „mede-candidaten’’, aangesproken om de kandidaat van de radicale liberalen voor de senaat te worden. Dit leidde reeds bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1911 tot interne spanningen bij de Brugse liberalen. Kort erop bood Marquet zijn financiële steun aan bij het Willemsfonds; hij wou 5.000 fr. schenken voor een gedenkteken voor Julius Sabbe. Daarop stuurde Julius Pée een vlammend artikel tegen Marquet naar *Het Volksbelang*, dat de redactie voorzichtigheidshalve per kerende post terug bezorgde. Wel raadde Fredericq Pée beslist af geld van Marquet aan te nemen: „Zijn verleden en de wijze, waarop zijn geld gewonnen werd, maken het aannemen van zijne toelagen onmogelijk voor mensen of kringen, die eerlijk zijn’’ (brieven P. Fredericq aan J. Pée 16 en 18.12.11, AMVC F466/B). In maart 1912 maakte Marquet schandaal door in de Brugse volkswijken 1.000 stukken van 5 fr. uit te delen. Er barstte een hele campagne tegen hem los, zodat hij van zijn kandidatuur moest afzien (zie P. LEFEVRE, *Georges Marquet, Biographie Nationale* XLI, Brussel 1979-80; R. VAN EENOO, *Een bijdrage* p. 211 e.v.). De machtsgreep bij *Le Petit Bleu* werd op 1 juli 1908 voltrokken (zie *Annexe au Moniteur belge* 11.07.08, acte 4179). Over de koerswijziging rapporteerde de Duitse gezant aan Berlijn: „Maintenant, comme jadis, il paraît que le journal est accessible à la corruption. A l'heure actuelle, il n'adopte au point de vue politique aucune attitude déterminée, et il reste dans l'expectative’’. Volgens deze Wallwitz verloor het blad steeds meer van zijn politiek gezag en moest men het met de grootste reserve lezen (J. WILLEQUET, *Documents pour servir à l'histoire de la presse belge 1887-1914*), Leuven-Parijs 1961, p. 59 en 64). Het stopzetten van de anti-Vlaamse lijn werd ook mogelijk gemaakt door het opstappen van hoofdredakteur Gerard Harry.

pen. Dit gebeurde zonder commentaar, wellicht om te voorkomen dat Meert nog eens recht op antwoord zou kunnen eisen. Deze discussie vormt zowat het voorspel van het debat dat Meert in 1912 met Jules Destrée zou aangaan over het federalisme. Het handige van dergelijke polemieken was dat ze ook stof leverden voor berichten in de andere kranten. Zo besprak Basse deze — of beter: zijn — polemiek ook in *Le Réveil* en aan zijn commentaar over Meert zullen beiden vermoedelijk veel plezier beleefd hebben³⁰.

De enige poging om de buitenlandse pers te beïnvloeden was een brief aan de *Nieuwe Rotterdamse Courant* (oktober 1910) — die men weer door Meert liet tekenen — om te protesteren tegen het verslag dat de *N.R.C.* over het „Congrès pour l'extension et la culture de la langue française” in Aarlen gepubliceerd had. Dit had gesuggereerd dat de flaminganten van dit kongres konden leren hoe ze het buitenland ter hulp moesten roepen. Het bleek om een „misverstand” te gaan, zodat van publikatie van de repliek afgezien werd³¹.

De Vlaamse pers

Het Perskantoor wilde ook de Nederlandstalige pers bewerken. Naast de Franstalige pers, die geen of verkeerde informatie over de Vlaamse Beweging verspreidde, was er immers nog een ander probleem: „De talrijke Vlaamse bladen uit de kleine steden worden ook wel gelezen, maar zijn dikwijls zelf niet op de hoogte van wat er op vlaamschgezind gebied gebeurt”. Al deze slecht ingelichte lezers wou het Perskantoor beter voorlichten „door hun den waren toestand te doen kennen en door onnauwkeurige of valsche voorstellingen van de feiten terecht te wijzen. Onze werkzaamheid is dus eerder inlichtend en defensief dan offensief”³².

Voor hun introductie bij de Vlaamse pers deden de initiatiefnemers een beroep

30. De uitgave van *Action Wallonne* werd aangekondigd in *Het Volksbelang* 07.09.07. Alle knipsels uit *Action Wallonne*, met afschriften van de briefwisseling, vindt men in VLP 2/50. P. Fredericq gaf Basse richtlijnen en informatie voor het voeren van deze polemiek (brief M. Basse aan P. Fredericq 27.07.08, VLP 1/153; ongedateerde notities van P. Fredericq, VLP 1/21.2; brieven P. Fredericq aan M. Basse 29 en 30.07.08 (VLP 1/22 en 23). De redactie van *Action Wallonne* kende blijkbaar de „pédagogue gantois qui semble avoir rédigé la lettre de l'Algemeen” (25.07.08). *Le Réveil des Flandres* 22.09.08 (VLP 2/53) — daarin schreef Basse o.m. dat het A.N.V. op de *Action Wallonne* geantwoord had met een brief van H. Meert „qui fit son possible pour être poli. Y a-t-il complètement réussi? Je n'oserais l'affirmer”.

31. Afschrift brief H. Meert (in werkelijkheid geschreven door O. Van Hauwaert) aan *N.R.C.* 00.10.08 (VLP 2/55).

32. Vertrouwelijk verslag 01.08.08, getekend door C. De Bruyne, P. Fredericq en J. Vercoulic (VLP 2/51).

op het Willemsfonds. Daar was immers al een bescheiden persdienst enkele maanden aan het werk. Op de algemene vergadering van 9 november 1907 had Julius Hoste sr. voorgesteld maandelijks aan alle leden een nummer van *Het Volksbelang* te sturen, met een verslag over de werkzaamheden van het Willemsfonds. Daarop had N. Cupérus gepleit voor de oprichting van een „perscomiteit”. Het bestuur stelde naderhand vast dat het voorstel van Hoste te duur zou uitvallen, en besloot „iemand mits betaling te belasten met maandelijks een overzicht van de werkzaamheden van het Willemsfonds te schrijven dat aan de voornaamste Vlaamsche en Fransche dagbladen zal medege-deeld worden en waarvoor het een honorarium van 10 fr. per artikel toestaat”. Bestuurslid Oscar Van Hauwaert zegde toe de proef te wagen. Voor de samenstelling van de lijst der kranten vroeg men o.m. suggesties aan A. Matton, die uiteraard *La Dernière Heure* voorstelde. Aan de directie van deze kranten stuurde secretaris-penningmeester Vercoullie midden december de eerste circulaire, waarin hij het initiatief aankondigde en opname van de verslagen warm aanbeval „gezien de belangrijke diensten, die het Willemsfonds aan het liberalismus in het Vlaamsche land bewijst”. Het eerste verslag van Van Hauwaert, over de maand februari, verscheen in *Het Volksbelang* van 21 maart, voor het verslag van maart was het wachten op het nummer van 2 mei. Toen het Perskantoor in mei vorm kreeg, lag het voor de hand dat dit evengoed voor de verslagen van het Willemsfonds kon instaan³³.

Oscar Van Hauwaert liet dan ook op 14 mei 1908 in het algemeen bestuur van het Willemsfonds weten dat er een „Vlaamsch Liberaal Perscomiteit” tot stand gekomen was, dat in het vervolg de maandelijkse verslagen van het Willemsfonds zou kunnen verspreiden — wat door de schaars opgekomen bestuursleden onmiddellijk aanvaard werd. Dit comité vond „dat het zou dienen ingeleid te worden door een machtig organisme”. Het algemeen bestuur van het Willemsfonds was het ermee eens dat het Fonds „als van zelf” daartoe aangewezen was. Tot slot las Van Hauwaert een circulaire voor die hij opgesteld had om de oprichting van dit comité aan te kondigen en die eveneens goedgekeurd werd. Vercoullie werd voortaan als een van de drie stichters-beheerders van het Perskantoor beschouwd³⁴.

Deze circulaire, namens het algemeen bestuur ondertekend door voorzitter G.D. Minnaert en secretaris J. Vercoullie, werd op 29 mei 1908 verstuurd naar een hele reeks hoofdredacteurs van Vlaams-liberale bladen:

33. Archief Willemsfonds, 1.2.1. Verslagen algemeen bestuur: 19.11.07, 26.11.07, 19.12.07; 1.1.1. Uitgaande stukken: brief J. Vercoullie aan A. Matton 27.11.07, circulaire algemeen bestuur Willemsfonds (getekend door J. Vercoullie) 10 en 13.12.07; 1.1.2. Binnenkomende stukken: brief A. Matton aan J. Vercoullie 02.12.07.

34. Archief Willemsfonds, 1.2.1. Verslag algemeen bestuur 14.05.08. Aanwezig waren voorzitter G.D. Minnaert, sekretaris-penningmeester J. Vercoullie, hulpsekretaris A. Pennoy, Edg. Quicke en O. Van Hauwaert.

„Eenige leden van het Willems-Fonds hebben onlangs te Gent een *Vlaamsch liberaal Perskantoor* tot stand gebracht, dat zich voorstelt, door middel van *kostenloos ingezonden artikels*, de pers en daardoor het publiek over alles wat de Vlaamsche Beweging aangaat in te lichten.

Deze artikels zullen dus niet alleen handelen over de werkzaamheden van het Willems-Fonds — zooals de mededeelingen tot nog toe door ons secretariaat gedaan — maar ook over alle andere gewichtige gebeurtenissen uit het Vlaamsch leven.

Wij zijn zoo vrij, u dat Perskantoor, als een welkome bondgenoot van het Willems-Fonds, aan te bevelen, en hopen, dat gij in uwe kolommen een plaats zult willen over hebben voor zijn meestal korte mededeelingen”³⁵.

Midden september 1908 werd een eerste, vertrouwelijk rapport over de werking van het eerste trimester rondgestuurd naar de sponsors en enkele geestesgenoten zoals Willemsfondsvoorzitter G.D. Minnaert en A.N.V.-secretaris Hippoliet Meert. Daaruit blijkt dat de berichten van het Perskantoor op 50 exemplaren afgedrukt werden en het hele Vlaamse land rondgestuurd. Het eerste trimester waren er zo elf teksten verspreid, waaronder drie verslagen over het Willemsfonds, twee artikels over het verschijnen van *De Vlaamsche Gids* en twee stukjes over het Guldensporenfeest. „Door de Vl. pers, vooral die uit kleine steden, welke dikwijls gebrek aan kopij heeft, werd onze medewerking goed onthaald”, stelde de rapporteur tevreden vast³⁶.

Het leveren van kopij aan de francofone pers was veel moeilijker en kieser, signaleerde het rapport. „Voor slechts drie bladen konden wij opnemng van

35. Circulaire postdatum 1908 (VLP 1/15), gedrukt op 100 exemplaren bij Ad. Hoste (factuur 29.05.08, VLP 1/11). Een echo van deze circulaire verscheen in *Het Laatste Nieuws* 01.06.08 (VLP 2/11). Van de francofone doelgroep werd daarin niet gerept.

36. Vertrouwelijk verslag 01.08.08, getekend door C. De Bruyne, P. Fredericq en J. Vercoullie (VLP 2/51). Het was opgesteld door M. Basse en aangepast door J. Vercoullie. Daardoor ging het pas op 13 september de deur uit (zie brief M. Basse aan P. Fredericq 04.09.08, VLP 1/155). De rapporteurs hadden alleen een globaal zicht op de impact van hun werk. Het was voor hen uiteraard niet mogelijk alle aangeschreven bladen te kopen, te lezen en te knippen. De lijst, met vooral liberale en een paar neutrale bladen, is immers vrij indrukwekkend: ANTWERPEN (9): *De Nieuwe Gazet*, *De Kleine Gazet*, *Ons Woord en Recht door Zee* (Antwerpen); *De Rupelbode* (Boom); *De Vrije Stem* (Kontich); *De Lierenaar*; *De Straal en De Nieuwe Gazet* (Mechelen); *De Waarheid* (Turnhout); BRABANT (8): *De Vlaamsche Gazet en Het Laatste Nieuws* (Brussel); *De Hoppebloem en Het Kanton Hal* (omgeving van Brussel); *De Dijle- en Demerbode* (Diest); *De Thienenaar en De Gazet van Tienen*; *De Vrijheid* (Leuven); WEST-VLAANDEREN (14): *De Brugsche Beiaard en Het Brugsch Handelsblad*; *De Stad Kortrijk*; *De Dixmudenaar*; *Het Advertentieblad* (Neurbe); *Het Volksblad* (Harelbeke); *De Strijd* (Menen); *Gazette de Mouscron*; *Ons Blad en De Kustbode* (Oostende); *De Volksvriend* (Roelare); *De Tieltsche Werkman*; *Het Weekblad en De Weergalm* (Ieper); OOST-VLAANDEREN (14): *Het Volksbelang*, *De Lichtstraal en Het Vaderland* (Gent); *De Stad Eeckloo*; *De Lokeraar en De Gazette van Lokeren*; *Het Nieuws- en Aankondigingsblad van het Land van Waas* (Sint-Niklaas); *De Volksvrijheid* (Oudenaarde); *De Volksgazet* (Aalst); LIMBURG (6): *De Toekomst van Limburg*, *De Demer en La Campine* (Hasselt); *De Truenaar*; *De Limburger en Journal du Limbourg* (Tongeren).

onze artikels hopen: *Dernière Heure*, *Flandre Libérale* en *Réveil des Flandres* (Brugge). Daarenboven gold het een proef, en wat voor het eene blad geschikt was, was het voor het andere niet". Alleen de verslagen van het Willemsfonds kon men naar alle bladen opsturen. „Voor alle andere artikels hebben wij telkens gezocht vorm en inhoud in overeenstemming te brengen met den algemeenen toon van het blad. Telkens zijn de ingezonden stukken dan ook, en meestal ongewijzigd, opgenomen”.

Behalve de drie verslagen van het Willemsfonds was dit vier keer gelukt in *La Dernière Heure*, twaalf keer in *La Flandre Libérale* (waarvan drie artikels over de toepassing van de taalwetgeving in het Gentse atheneum — Basse en Van Hauwaert wisten waarover ze het hadden) en dertien keer in *Le Réveil des Flandres*.

In april 1909 later rolde een tweede vertrouwelijk verslag van de mimeograaf, kort erop gevolgd door een nieuwe bedelbrief³⁷. Aan de Vlaamse pers had het Perskantoor het voorbije jaar veertien berichten toegestuurd: over het Vlaams-wetenschappelijk kongres (1), over de uitsluiting van vlaamsgezinde leerlingen in het Sint-Ignatiuscollege te Antwerpen (1), de Nederlandse pers in Amerika (1), *De Vlaamsche Gids* (2), en vooral over het „Hooger Onderwijs voor het Volk” (3) en het Willemsfonds (6).

Het Perskantoor fungeerde ook enige tijd als secretariaat van het „Hooger Onderwijs voor het Volk”. Het zorgde voor de uitnodiging van de gewone bezoekers, de aankondiging en het verslag van elke les en zelfs voor het afdrukken van Basses syllabus. Tegen deze verruiming van de activiteiten kwam echter protest van Camille De Bruyne. Deze schreef: „Mij komt het nochtans voor dat uitnodigingen tot H.O.v.h.V. en syllabussen van het H.O.v.h.V. ofschoon uitstekend werk toch niet in de werkring vallen van het p.-kantoor. Ons doel, naar mijn mening, — ons hoofddoel — moet zijn in de *franco-belgische* pers tegengift te spuiten! Daarover zouden wij wellicht op eene bijeenkomst kunnen onderhandelen”³⁸. Of deze bijeenkomst doorging, is ons niet bekend. In de praktijk stellen we wel een verschuiving van de activiteit vast in de richting die De Bruyne verdedigde.

In de loop van het voorbije jaar was de werking in de Franstalige pers trouwens al uitgebreid. Sommige artikels werden ook verstuurd naar een vijftiental andere bladen, waaronder *L'Etoile Belge*, *l'Indépendance*, *La Chronique*, *Gazette*, *Le Petit Bleu*, *Le Soir*, *Le Matin* en *Le Nouveau Précurseur*. „Daar wij meer dan eens vaststelden dat die berichten werden opgenomen, zullen wij de proef voortzetten”. Aan de genoemde kranten waren acht berichten toegestuurd, waarvan vier over het Willemsfonds, twee over het „Hooger Onderwijs voor het Volk”, één over *De Vlaamsche Gids* en één over het Vlaams wetenschappelijk kongres.

37. Verslag 01.04.09 (VLP 2/99/2); circulaire 24.04.09 (VLP 2/107).

38. Brief C. De Bruyne aan P. Fredericq 07.03.09 (VLP 1/156).

De drie vaste klanten kregen wat meer in de bus, vooral over Vlaamse kunstenaars. In *Le Réveil des Flandres* — maar alleen daar — raakten de Gentenaars nog altijd polemische artikels kwijt, meer bepaald tegen de „moedertaaliana” in de Brusselse pers, vooral dan in *La Chronique* en *La Gazette*. Een merkwaardig detail: *La Dernière Heure* had het artikel over de uitsluitingen bij de Antwerpse jezuïeten niet opgenomen.

In 1910 werd een derde verslag opgemaakt³⁹. De totale score was intussen tot 245 grote en kleine mededelingen opgelopen, waarvan er 168 aan 20 Franse en 77 aan 50 Vlaamse bladen toegestuurd waren. Het voorbije jaar waren er 36 artikels naar Vlaamse en 64 naar Franse bladen gestuurd. De filosofie van de onderneming werd nog eens expliciet toegelicht:

„Gelijk vroeger hebben wij ons daarbij beijverd om objectief en inlichtend te werken, en vooral op die feiten den nadruk gelegd, die op de toekomst van het liberalisme van invloed zijn, en waarmee dus ieder liberaal moet rekening houden.

Daartoe mag de werkzaamheid van het Willemsfonds stellig gerekend worden; onze 8 laatste verslagen daarover, overal gestuurd, zullen alweer bijgedragen hebben om dit door velen te doen inzien; inzonderheid door lezers van „Flandre libérale”, „Dernière Heure”, „Journal de Bruges”, „Echo d’Ostende”, en zelfs nu en dan van „Gazette” en „Chronique”.

Wanneer verder het Gentsche Athenaeum, met zijn gedeeltelijk Vlaamsch regime, toch de meeste eerste plaatsen veroverd in den Alg. Wedstrijd voor de Fransche taal; of wanneer het Julius Vuylsteke-Fonds boeken verspreidt als die over den Schooloorlog vroeger en nu; of wanneer het beschavend werk der Liederavonden zich tot meer en meer Vl. steden uitstrekt; of wanneer te Brussel onze Natuur- en Geneeskundigen voor de 13e maal in het Nederlandsch een Congres houden, en wel met over de 500 toetreders; of wanneer onze huidige koning, door zijn houding in Zuid-Afrika, door zijn bedankingsbrief aan het Willemsfonds, door zijn Vlaamsche eedaflegging, herhaaldelijk toont, dat onze taal zijne achting geniet: dan zijn dit alle feiten, waarover men kan nadenken zooals men wil maar die men dient te kennen, omdat zij het nadenken waard zijn”.

Volgens het verslag van mei 1911 kreeg de Vlaamse pers het afgelopen jaar 38 berichten toegestuurd, de Franse 37, waarvan er 8 over het Willemsfonds handelden⁴⁰. Daarnaast werden een veertigtal kleine mededelingen rondgestuurd die vooral met het „Hooger Onderwijs voor het Volk” te maken hadden. Het Perskantoor kon haar produktie kwijt bij 47 Vlaamse bladen en 25 Franse. „Onder de 25 Franse bladen zijn er, gelijk „Flandre libérale” en „Journal de Bruges” die onze berichten altijd, andere, gelijk „Dernière Heure”, „Chronique”, „Gazette”, die ze nu en dan opnamen”.

39. Verslag postdatum 1910 (VLP 2/160).

40. Verslag 29.05.11 (VLP 2/227).

De stencilmachine van het Perskantoor ging ook voor andere organisaties draaien. Cesar De Bruyker deed er in 1908 een beroep op voor de organisatie van het Vlaams Natuur- en Geneeskundig Kongres. De aankondigingen daarvan werden zelfs via de Gentse (katholieke) oogarts Reimond Speleers aan het „Katholiek Vlaamsch Secretariaat” geleverd, dat ze naar de katholieke kranten doorstuurde. „Natuurlijk wordt over het Perskantoor niet gerept”, stelde De Bruyker zijn vriend Basse gerust. Er was zelfs sprake van, dat het Perskantoor ook de aankondigingen voor de Franstalige katholieke pers zou drukken. Dit gebeurde effectief in 1909⁴¹.

Via het Perskantoor werd ook het abonneebestand van *Het Volksbelang*, het weekblad van de Gentse Vlaams-liberalen, op peil gebracht. Eind 1907 vroeg P. Fredericq op de jaarlijkse algemene vergadering van de „Bond der Oudleden van 't Zal wel Gaan” aandacht voor *Het Volksbelang*. Op dit blad moest elk oud-lid toch geabonneerd zijn „om in voeling te blijven met al zijne Vlaamsche liberale strijdmakers van het geheele land”. Vergelijking van de lijsten van leden en lezers leerde echter dat dit lang niet het geval was. Het is „een lijstje om u van uw stoel te doen vallen van verbazing”, meldde Basse aan Fredericq. De zeventig zondaars kregen een paar proefnummers toegestuurd, een rondschrĳven (gestencild op het Perskantoor) om hen aan te manen hun verzuim goed te maken én een rappel (id.). Wat dit opleverde, weten we niet⁴².

Het einde

Het verslag van mei 1911 was het laatste. In 1912 werd wel nog een bedelbrief rondgestuurd⁴³, maar het Perskantoor raakte stilaan uitgebloeid. De continuïteit bleef verzekerd tot eind mei 1912. Op drie bescheiden berichten na, werd de aktiviteit pas in oktober 1912 hernomen. Dit gebeurde door de Gentse afdeling van het Willemsfonds, die, meestal onder eigen briefhoofd, berichten rondstuurde over de eigen werking en de levensmogelijkheden van wetenschap in het Nederlands, ongetwijfeld bedoeld als bijdrage in de strijd voor de ver-

41. Brieven C. De Bruyker aan M. Basse 02 en 08.06.08 (VLP 1/18 en 20); 09 en 15.06.09 (VLP 1/41 en 42) e.v.; VLP 2/117.

42. Brief P. Anri aan P. Fredericq 19.06.08 (VLP 1/152); briefkaart M. Basse aan P. Fredericq 19.06.08 (VLP 1/151); circulaire 22.06.08 en 20.07.08, getekend door voorzitter K. Barbier en sekretaris M. Basse (VLP 2/25 en 37). Op de lijst van de niet-abonnees vinden we o.a. K. De Poortere, P. Thooris en E. Dumon uit Brugge, A. Buysse, M. De Weert, C. De Bruyker, N. De Pauw, J. Eggen en A. Herckenrath uit Gent (ook Willem De Vreeze, doch deze krijgt de opmerking „aan deze geen te sturen”), J. Denucé en M. Rüdelsheim uit Antwerpen, F. Van de Weghe en R. Verdeyen uit Oostende. De circulaire werd aan 71 niet-geabonneerden gestuurd, de rappel nog aan een 60-tal leden. De eerste respons was blijkbaar niet overweldigend.

43. Circulaire 00.05.12 (VLP 2/282).

vlaamsing van de Gentse hogeschool. Het tempo lag veel lager en de verspreiding van deze berichten was veel kleiner dan vroeger; de berichten zelf waren ook veel lokaler. Het laatste jaar gingen er nog geen dertig mededelingen de deur uit. Het uitbreken van de oorlog betekende het definitieve einde van het Perskantoor⁴⁴.

De briefwisseling in het archief van het Perskantoor loopt tot oktober 1912. Deze laat niet toe de reden voor de malaise te achterhalen. Andere documenten leren echter dat de crisis niet alleen met slijtage te maken had, maar ook met de liberale verkiezingsnederlaag van juni 1912, moeilijkheden in de plaatselijke politiek en problemen in het Willemsfonds.

De liberalen hadden er in 1912 op gerekend de katholieke meerderheid in het parlement te kunnen breken. Deze kwam echter versterkt uit de stembus te voorschijn, tot bittere ontgoocheling van de liberalen. Ook de provinciale verkiezingen vielen voor de liberalen erg tegen. In het arrondissement Gent had de partij dit keer geen beroep meer gedaan op het sprekerstalent van Paul Fredericq; zijn bijdrage bleef daardoor beperkt tot één meeting in Harelbeke. Fredericq was overigens de hele winter ziek geweest: „Leverziekte en volkomen levensmoeheid, lusteloosheid en ramolissement”. Hij realiseerde zich scherp dat zijn rol in de Vlaamse Beweging stilaan uitgespeeld was. Reeds in de zomer van 1911 had hij, tijdens een vermageringskuur in Duitsland, in zijn reisverslag genoteerd:

„Ik geraak stil aan in een hoekje als leider der Flaminganten. Mijne houding inzake Hoogeschool heeft mij den haat der radikalen op den hals geladen. Ik vroeg niet beter dan op pensioen gesteld te worden. Maar zij zullen later ondervinden wat zij aan mij verloren hebben. Zoo ook bij de Maere's en De Vigne's dood. Maar, in de politiek vooral, is 't woord nog altijd waar: „Er is een tijd van komen, er is een tijd van gaan”. Niemand is onontbeerlijk”⁴⁵.

Basse zag het nu wellicht niet meer zo goed zitten. In 1910 had Paul Fredericq zijn oud-student voorgespiegeld dat hij, als de liberalen aan de macht kwamen, zijn emeritaat zou nemen, zodat Basse hem zou kunnen opvolgen. Fredericq was echter niet bereid op te stappen onder een klerikale regering, omdat deze dan een klerikaal op zijn leerstoel zou benoemen. Bovendien kreeg Basse midden 1912, op voorstel van Fredericq, van het Willemsfonds opdracht een boek te schrijven over „Het aandeel der vrouw in de Nederlandsche letterkunde”, dat moest uitlopen op een verheerlijking van Virginie Loveling. Voor dit doel had dr. Karel Barbier uit Veurne, na de grootste hulde van Lo-

44. VLP 2/81 e.v.

45. FREDERICQ, *Dagboek* 26.05.12, 02.09 en 16.06.12 (BRUG hs. 3704); brief P. Fredericq aan M. Roose 07.04.12 (AMVC F466/B); P. FREDERICQ, *Reisaantekeningen* LXVIII, p. 103 (BRUG hs. 3707).

veling op 28 april 1912, de som van 1.000 fr. ter beschikking van het Willemsfonds gesteld⁴⁶.

De lokale politiek speelde nog een grotere rol. In 1911 sloten de Gentse liberalen met de socialisten een kartel dat een einde maakte aan de gelegenheidscoalitie van klerikalen en socialisten. Ook de Vlaams-liberalen mochten een schepen leveren. Fredericq moest kiezen tussen zijn twee vrienden, De Bruyne en Vercoullie. Hij koos voor De Bruyne, die schepen van openbare gezondheid werd, „tot groote teleurstelling en wrok van Vercoullie” — zo noteerde hij in zijn dagboek. Toen Fredericq een bezoek aan Vercoullie bracht om vrede te sluiten, werd hij koel ontvangen. „Ook die wonde zal moeilijk genezen”⁴⁷. Deze zetelruzie leidde tot een interne crisis in het Willemsfonds. Eind april 1912 kondigde Vercoullie („die zich met bitterheid uit alles terugtrekt en geene diensten meer bewijzen wil”, dixit Fredericq) aan, dat hij ontslag zou nemen als secretaris van het Willemsfonds. Dit gebeurde op 23 juni 1912. Volgens de ontstemde Fredericq was ontslag de grootste dienst die Vercoullie het Willemsfonds kon bewijzen, aangezien hij sedert een tiental jaren het fonds door zijn „papachtige onverschilligheid, slordigheid en vadsigheid” onrechtstreeks de grond ingeboord had⁴⁸. Het ligt voor de hand dat Vercoullie ook niets meer voor de zaak van het Perskantoor voelde. De Bruyne had er evenmin tijd voor, nu de hele problematiek van de openbare gezondheid en de vervlaamsing van het stadsbestuur op zijn professorale tafel beland was. Fredericq besloot zijn krachten te wijden aan het heropbeuren van het Willemsfonds. Hij sprak Alexis Callant, directeur van de Oefenschool in de Ledeganckstraat, aan om Vercoullie op te volgen, doch Callant voelde er niets voor secretaris van het Willemsfonds te worden. Vercoullie zou echter snel bijdraaien. Op 24 november 1912 werd hij bij handgeklap als secretarispenningmeester herkozen. Fredericq zou zijn hard oordeel over Vercoullie trouwens herzien. In juni 1914 omschreef hij het algemeen bestuur van het Willemsfonds als „dat suffe midden van brave zeer middelmatige flaminganten”, maar hij maakte voor Vercoullie een uitzondering. Dergelijke uitspraak laat echter geen dynamische werking van het fonds vermoeden⁴⁹.

46. FREDERICQ, *Dagboek* 10.03.10 (BRUG hs. 3704); Archief Willemsfonds, 1.2.2. Verslag algemeen bestuur 23.06.12. Basse wist wellicht niet dat ook August Vermeylen geïnteresseerd was in de opvolging van Fredericq (AMVC F466/B: brieven van P. Fredericq aan A. Vermeylen 21 en 24.09.09). Het boek van Basse verscheen pas na de oorlog (1920-21). Hij zou tot 1923 op een benoeming aan de Gentse universiteit moeten wachten.

47. FREDERICQ, *Dagboek* 24.12.11 en 13.01.12.

48. FREDERICQ, *Dagboek* 23.06.12. Eind april had Fredericq nochtans bij Vercoullie aangedrongen om op zijn besluit terug te komen („Laat u vermurwen”), maar tevergeefs (brief J. Vercoullie aan P. Fredericq 27.04.12, BRUG hs. III/77).

49. FREDERICQ, *Dagboek* 23.06.12 en 02.07.12, 28.06.14; Archief Willemsfonds, 1.2.2. Verslag algemeen bestuur 24.11.12.

Enkele slotbedenkingen

Het verhaal van het „Vlaamsch Liberaal Perskantoor” is o.i. interessant voor een betere kennis van de mentaliteit van de Vlaams-liberalen in de jaren vóór de Eerste Wereldoorlog en onthult ook enkele merkwaardige details over de werking van de pers in deze periode.

Het Perskantoor werd opgericht om op „klandestiene” wijze de aversie van de francofone elite voor de Vlaamse zaak te keren. Het komt ons voor dat dergelijk idee anno 1908 aansloot bij een visie op de Vlaamse Beweging die al door de evolutie van deze Beweging achterhaald was. Was de kern van het „kultuur-flamigantisme” precies niet, dat de Vlamingen toen streefden naar een eigen identiteit, die men niet meer door de francofone tegenstander liet definiëren, en naar een eigen Vlaamse elite, die de franskiljonse elite wou vervangen? Het „bekeren” van deze franskiljonse elite kon alleen nog de wens zijn van oude flaminganten als Fredericq, die zelf dicht bij deze elite stonden en deze daarom wilden handhaven.

De werking van het Perskantoor zelf is altijd bescheiden gebleven. Na enkele startsuccessen in *La Dernière Heure* en *Le Réveil des Flandres* bleef zijn aktie grotendeels beperkt tot tamme, eerder praktische persmededelingen over liberale werken als het Willemsfonds en *De Vlaamsche Gids* of over het „Hooger Onderwijs voor het Volk”. Zelfs louter kwantitatief is er niet zoveel gepresteerd.

Voor de bereidwillige medewerking van *La Dernière Heure* en *Le Réveil des Flandres* bestonden ideologische én commerciële redenen. De Brusselse krant had gekozen voor een nieuwe journalistieke aanpak die liever nieuws dan ideeën verkocht — zo kon dit blad de pionier van de sportjournalistiek worden —, en had het daardoor gemakkelijker om niet tegen de Vlaamse Beweging vooringenomen te zijn. Bovendien was de steun van de Vlaams-liberalen om in Vlaanderen door te dringen bijzonder welkom in de eerste, moeilijke jaren. Bij *Le Réveil* was de steun aan de Vlaamse zaak duidelijk een beleidsoptie. De vaststelling dat dit blad de artikels van het Perskantoor zo snel en zo gemakkelijk als hoofdartikel liet verschijnen, wijst er echter op dat het blad vaak in kopijnoed zat, wat meteen een pragmatischer motief laat vermoeden. Kopijnoed was duidelijk ook de reden waarom de kleine Vlaamse pers graag de berichten van het Perskantoor opnam. Van deze nood had het Perskantoor o.i. nog veel meer een deugd kunnen maken.

De geschiedenis van het Perskantoor leert dat een pressiegroep — dat wou het Perskantoor zijn — of handige buitenstaanders — dat waren de initiatiefnemers — (toen reeds) gemakkelijk toegang tot de media kregen. Dit moet de historicus ertoe aanzetten voorzichtig te blijven bij de inhoudelijke analyse van kranten. Niet alle artikels die in een bepaalde krant staan, vertolken het ideologische programma van de uitgevers. De inhoud van een krant kan immers evenzeer van de beschikbare mankracht als van de overtuiging van de eigenaar

afhangen. De verschenen artikels bepalen natuurlijk wel de lijn die de facto gevolgd wordt, want de lezer leest alleen wat er staat en weet weinig of niets af van de interne keuken van de krant.

Het archief van het Perskantoor leert tenslotte dat men er in die tijd niet voor terugschrikte de lezer op een dwaalspoor te brengen. De hoofdartikels in *Le Réveil* bv. werden ondertekend met „Dr. P.K. ”. De lezer (en de niets vermoedende historicus?) wordt daardoor aangezet de auteur onder het Brugse medische corps te gaan zoeken. Deze suggestie heeft „P.K. ” (= Pers Kantoor) nog versterkt door expliciet naar een dokterspraktijk te verwijzen („Quand ma clientèle m'en laisse le temps, j'abandonne parfois la trousse du médecin pour la plume du journaliste”). Wie de gangen nagaat van de persjongens rond Fredericq, moet vaststellen dat ze een heel arsenaal van knepen gebruikten om hun kranten te verlevendigen, de intimi op te vrolijken en de tegenstanders te verschalken. Correspondenties uit buitenlandse steden bv. blijken bij nazicht gewoon verslagen van de vaste redactie te zijn. Deze aarzelde zelfs niet om eigenhandig de rubriek van de lezersbrieven te vullen. Fredericq was principieel tegen de ondertekening van artikels („Het is een slechte Franse mode, dunkt me”), maar zag daarin wel een handig middel om de lezers te misleiden⁵⁰. Dergelijke praktijken waren toen vermoedelijk courant, thans zijn ze niet meer acceptabel. Met de evolutie van de perszeden kan de historicus dan ook best rekening houden bij zijn lectuur van vergelende kranten.

Bagattenstraat 60
9000 Gent

50. *Le Réveil des Flandres* 22.09.08 (VLP 2/53). Een studie van het knepenarsenaal is bv. mogelijk in het exemplaar van *Het Volksbelang* waarin Fredericq de auteurs van de meeste bijdragen met hun echte initialen aanduidde (bewaard in BRUG, J8). De namen van de auteurs werden zelfs niet aan kenissen meegedeeld: „Wanneer iemand vraagt naar den schrijver van een artikel, wordt in den regel officieel geantwoord: „Mgr. Stillemans, bisschop van Gent” (brief P. Fredericq aan J. Sabbe 14.12.08 (AMVC F 466/B)). Het citaat over de Franse mode komt uit een brief van P. Fredericq aan M. Rooses 14.09.00 (AMVC F466/B).